

Friedrich Engels

»THE FORTNIGHTLY REVIEW' LLE»

KIRJOITETTU

ARVOSTELU KARL MARXIN

»PÄÄOMAN» ENSIMMÄISESTÄ

OSASTA¹²²

Karl Marx »Pääomasta»*

Rahankiertotutkimuksissaan herra Thomas Tooke viittaa siihen tosiasiaan, että pääomana toimiessaan raha palautuu takaisin lähtökohtaansa, kun sitä vastoin pelkäästään kiertokulkuvälineenä toimivan rahan laita ei ole siten.¹²³ Tämä eroavuus (minkä muuten sir James Steuart on todennut paljon aikaisemmin) on vain yhtenä renkaana todistelussa, jolla herra Tooke vastustaa »currencyn» kannattajia ja heidän väitteitään paperirahan liikkeeseenlaskun vaikutuksesta tavaranhintoihin.¹²⁴ Sitä vastoin tekijämme ottaa tämän eroavuuden lähtökohdaksi tutkiessaan itse pääoman luonnetta ja varsinkin kysymystä, miten raha, tämä itsenäinen arvon muoto, muuttuu pääomaksi.

Turgot sanoo kaikille liikemiehille olevan yhteistä sen, että he *ostavat myydäkseen*; heidän ostoksensa ovat ennakkoa, mikä palautuu heille jälleen myöhemmin.¹²⁵

Ostaminen myyntiä varten — sitä on todella liiketointa, jossa raha toimii pääomana ja joka edellyttää rahan palautumista lähtökohtaansa, erotukseksi *myynnistä ostamista varten*, jolloin raha on *tarpeen* vain toimiakseen kiertokulkuvälineenä. Ilmenee siis, että erilainen järjestys, jossa myynti- ja ostotoimet seuraavat toisiaan, panee rahan kiertämään kahdella eri tavalla.

* Das Kapital. Von Karl Marx. Erster Band. Hamburg, Meissner, 1867.

Näiden molempien prosessien havainnollistamiseksi tekijämme esittää seuraavat kaavat:

Myynti ostamista varten: tavara T vaihdetaan rahaan R , joka vaihdetaan edelleen toiseen tavaraan T , eli $T - R - T$.

Ostaminen myyntiä varten: raha vaihdetaan tavaraan ja tämä jälleen rahaan: $R - T - R$.

Kaava $T - R - T$ kuvaa yksinkertaista tavarankiertoa, jossa raha toimii kiertokulkuvälineenä, rahana. Tätä kaavaa on eritelty kyseisen teoksen ensimmäisessä luvussa,¹²⁶ joka sisältää uuden ja varsin selvän, tieteellisesti tavattoman mielenkiintoisen arvo- ja rahateorian, minkä jätämme tässä kuitenkin huomion ulkopuolelle, koska se on yleensä sivuseikka sen kannalta, mikä meistä on oleellista Marxin pääomaa koskevissa katsomuksissa.

Toisaalta kaava $R - T - R$ kuvaa sitä kiertokulkumuotoa, jossa raha muuttuu pääomaksi.

Myyntitarkoituksessa tapahtuva ostamisprosessi $R - T - R$ voidaan supistaa kaavaan $R - R$; se on epäsuorasti rahan vaihtamista rahaan. Olettakaamme, että ostan 1000 punnalla puuvillaa ja myyn sen 1100 punnasta; olen siis viime kädessä vaihtanut 1000 puntaa 1100 puntaan, rahan rahaan.

Sehän olisi järjetöntä, jos tämä prosessi olisi aina vain saman sijoittamani rahasumman palautumista. Mikäli kauppias, joka on sijoittanut 1000 puntaa, realisoi 1100, 1000 tai jopa vain 900 puntaa, hänen rahansa on kuitenkin suorittanut liikkeen, joka eroaa täysin kaavasta $T - R - T$, mikä merkitsee myymistä ostamista varten, jonkin tarpeettoman myymistä, jotta voitaisiin ostaa, mitä tarvitaan. Vertailkaamme näitä molempia kaavoja.

Jokaisessa prosessissa on kaksi vaihetta eli tointa, ja nämä kaksi tointa ovat kummassakin kaavassa samoja, mutta sittenkin näiden molempien prosessien välillä on suuri ero. Tapauksessa $T - R - T$ raha on vain välittäjänä; tavara, käyttöarvo, on lähtö- ja päätekohtana. Tapauksessa $R - T - R$ tavara on välirenkaana, kun sitä vastoin raha on alkuna ja loppuna. Tapauksessa $T - R - T$ raha tulee käytetyksi täydellisesti; tapauksessa $R - T - R$ se on vain sijoittamista, se täytyy saa-

da takaisin. Se palaa lähtökohtaansa, ja siinä onkin aistimin havaittava ero *kiertokulussa*, jonka raha suorittaa rahana ja jonka se suorittaa *pääomana*.

Ostamistarkoituksessa tapahtuvassa myyntiprosessissa $T - R - T$ raha voi palautua lähtökohtaansa vain koko prosessin toistumisen tietä, uuden tavaran myymisen tietä. Palautuminen ei siis riipu itse prosessista. Tapauksessa $R - T - R$ tämä palautuminen on välttämättömyys ja ennakkotarkoitus; ellei niin ole tapahtunut, silloin on tullut jokin este, ja prosessi jää keskeneräiseksi.

Myytässä ostamista varten tarkoituksena on *käyttöarvon* saanti; ostettaessa myyntiä varten — *lisäarvon* saanti.

Kaavassa $T - R - T$ molemmat äärimmäiset jäsenet, taloustieteellistä sanontaa käyttäeksemme, ovat identtisiä. Molemmat ovat tavaraa ja lisäksi arvoltaan samansuuruisia, sillä koko arvoteoria edellyttää, että normaalisti vaihdetaan vain samanlaisia arvoja. Samalla nämä kaksi äärimmäistä jäsentä $T - T$ ovat laadullisesti erilaisia käyttöarvoja ja niitä vaihdetaankin juuri sen vuoksi. Prosessissa $R - T - R$ koko operaatio näyttää ensi silmäykseltä järjettömältä. Tuntuu mielettömältä, että 100 puntaa vaihdetaan 100 puntaan ja vieläpä kierteitse. Rahasumma voi erota toisesta rahasummasta vain suuruutensa puolesta. Sen tähden $R - T - R$ voi olla jossain määrin mielevää, jos sen äärimmäiset jäsenet ovat määrällisesti erilaisia. Kiertokulusta täytyy saada rahaa enemmän kuin siihen on heitetty. Puuvilla, joka on ostettu 1000 punnalla, myydään 1100 punnasta = 1000 puntaa + 100 puntaa. Tätä prosessia kuvastava kaava muuttuu siis kaavaksi $R - T - R'$, missä $R' = R + \Delta R$, R plus lisäkasvu. Tätä ΔR :ää, tätä lisäkasvua Marx sanoo *lisäarvoksi**. Alun perin sijoitettu arvo ei ainoastaan säily, vaan lisäksi kasvaa, se *suurentaa arvoaan*, ja *juuri tämä prosessi muuttaa rahan pääomaksi*.

Kiertokulkumuodossa $T - R - T$ voi tosin myös olla äärimmäisten jäsenten arvon eroavuutta, mutta sillä seikalla ei tässä ole kerrassaan mitään merkitystä; kaava

* »*Arvolla*» tarkoitetaan tässä aina *vaihtoarvoa*, milloin sitä ei ole tarkemmin määriteltä.

ei ole mieletön, vaikka molemmat äärimmäiset jäsenet ovat ekvivalentteja. Päinvastoin, siinä on kaavan normaalisuus.

$T - R - T$:n toistumista rajoittavat seikat, jotka ovat tyyten vaihtoprosessin ulkopuolella: kulutuksen tarpeet. $R - T - R$:ssä alku ja loppu ovat laadullisesti samoja, ja juuri sen vuoksi liike on tai voi olla loputon. Epäilemättä $R + \Delta R$ eroaa määrällisesti R :stä, mutta sittenkin se on vain rajallinen rahasumma. Kulutettuna se lakkaisi olemasta pääomaa, kiertokulusta poistettuna se jäisi pysyväisesti aarteeksi. Jos kerran oletetaan olevan arvon lisäämisen tarvetta, niin tämä tarve on olemassa yhtä hyvin R' :n kuin R :nkin osalta; pääoma on oleva alituisesti ja loputtomasti liikkeessä, koska sen tavoite on jokaisen yksityisen prosessin lopussa yhtä saavuttamattomissa kuin aikaisemminkin. Tämän loputtoman prosessin suorittaminen muuttaa rahanomistajan *kapitalistiksi*.

Kaava $R - T - R$ näyttää sopivan vain kauppapääomaan. Mutta teollisuuspääomakin on rahaa, joka vaihdettiin tavaraan ja sitten jälleen suurempaan rahaan. Epäilemättä tässä tapauksessa oston ja myynnin välillä on joitakin toimituksia, jotka suoritetaan varsinaisen kiertopiirin ulkopuolella. Ne eivät kuitenkaan muuta olemusta. Sama prosessi esiintyy toisaalta suppeamassa muodossaan korkoa kasvavassa pääomassa. Tällöin kaava kutistuu $R - R'$:ksi, arvoksi, joka on niin sanoakseni itseään suurempi.

Mistähän tuo R :n lisäkasvu, tuo lisäarvo johtuu? Aikaisemmat tavaran luonnetta, arvoa, rahaa ja kiertokulkua koskevat tutkimuksemme eivät ainoastaan ole selittämättä tätä kysymystä, vaan vieläpä näyttävät osoittavan mahdottomaksi jokaisen kiertokulkumuodon, joka johtaa jonkin sellaisen kuin lisäarvon syntymiseen. Tavarankierron ($T - R - T$) ja pääomana toimivan rahan kierron ($R - T - R$) välinen ero näyttää olevan vain prosessin järjestyksen muuttumisessa. Miten tämä järjestyksen muuttuminen voi saada aikaan niin ihmeellisen tuloksen?

Enemmänkin: tämä järjestyksen muuttuminen koskee vain *yhtä* kolmesta prosessin osapuolesta. Kapitalistina

ostan tavaran *A*:lta ja myyn jälleen *B*:lle. *A* ja *B* esiintyvät vain myyjänä ja ostajana. Ostaessani *A*:lta olen vain rahanomistaja ja myydessäni *B*:lle vain tavaranomistaja. Näissä liiketoimissa en esiinny kuitenkaan kapitalistina enkä edusta mitään, mikä on *enemmän* kuin raha tai tavara. *A*:n osalta liiketoimi alkoi myynnistä, *B*:n osalta ostosta. Joskin minun kannaltani järjestys kaavassa $T - R - T$ on muuttunut, niin siten ei ole laita heidän kannaltaan katsoen. Sitä paitsi mikään ei estä *A*:ta myymästä tavaraansa *B*:lle ilman minun välitystäni, ja silloin ei ole odotettavissa mitään lisäarvoa.

Olettakaamme *A*:n ja *B*:n ostavan välittömästi toisiltaan sitä, mitä he tarvitsevat. Kumpikin saattaa hyötyä käyttöarvosta puheen ollen. Vieläpä *A* voi tuottaa erikoistavaraansa enemmän kuin *B* voisi samassa ajassa tuottaa ja vice versa*, kumpikin olisi tällöin hyötynyt. Vaihtoarvon laita on kuitenkin toisin. Tässä tapauksessa tulevat vaihdetuiksi samanlaiset arvomäärät, olkoon raha välittäjänä tai älköön.

Tarkasteltaessa asiaa abstraktisesti, ts. jätettäessä huomion ulkopuolelle kaikki seikat, jotka eivät johdu yksinkertaisen tavaranvaihdon sisäisistä laeista, tässä yksinkertaisessa kierrossa tapahtuu paitsi käyttöarvon korvautuminen toisella käyttöarvolla ainoastaan tavaran muodon vaihdos. Tavaranomistajalle jää *sama* vaihtoarvo, sama määrä esineellistynyttä yhteiskunnallista työtä, olkoon tämä muodoltaan itse tätä tavaraa tai rahaa, josta tavara on myyty, taikka rahalla ostettua toisenlaista tavaraa. Tämä muodonvaihdos muuttaa arvon määrää yhtä vähän kuin viiden punnan setelin vaihtaminen viiteen sovereigniin. Sikäli kun on kysymys vain vaihtoarvon *muodon* vaihdoksesta, vaihdetuksi täytyy tulla vasta-arvojen ainakin siinä tapauksessa, että tämä prosessi tapahtuu aidossa muodossaan ja normaalioloissa. Tavarat *voidaan* myydä hintaan, joka on niiden arvoa korkeampi tai alempi, mutta vain rikkomalla tavaranvaihdon lakia. Sen vuoksi tavaranvaihto ei ole aidossa ja normaalissa muodossaan mikään lisäarvon luomiskeino. Sen vuoksi

* — päinvastoin. *Toim.*

erehtyvätkin kaikki taloustieteilijät, jotka yrittävät johdattaa lisäarvon tavaravaihdosta, kuten esim. B. Con-dillac.

Olettakaamme kuitenkin, että prosessi tapahtuu epänormaaleissa oloissa ja että vaihdetaan ei-vasta-arvoja. Olettakaamme, että esim. jokainen kauppias myy tavaransa hintaan, mikä on 10 % korkeampi niiden arvoa. *Caeteris paribus** jokainen menettää ostajana jälleen sen, minkä hän on voittanut myyjänä. Kävisi samoin kuin jos rahan arvo olisi laskenut 10 prosenttia. Päinvas-taisesti, mutta samoin tuloksin kävisi, jos kaikki ostajat ostaisivat tavaransa hintaan, mikä on 10 % alempi niiden arvoa. Emme pääse hitustakaan lähemmäksi ratkaisua, jos oletamme, että jokainen tavaranomistaja myy tuottajana tavaransa niiden arvoa kalliimpaan hintaan ja kuluttajana ostaa ne niiden arvoa korkeampaan hintaan.

Ne jotka puolustavat harhaluuloa, että lisäarvo muodostuu tavaroiden nominellista hinnanlisäyksestä, olettavat aina olevan luokan, joka ostaa eikä koskaan myy mitään, kuluttaa eikä tuota mitään. Tutkimuksemme tässä vaiheessa sellaisen luokan olemassaolo on vielä selvittämättä. Olettakaamme kuitenkin sen olevan olemassa. Mistä tämä luokka saa rahaa voidakseen ostaa? Ilmeisesti tavarantuottajilta jonkin oikeus- tai väkivalta-perusteen nojalla ilman vaihtoa. Tavaroiden myyminen sellaiselle luokalle niiden arvoa korkeampaan hintaan ei merkitse muuta kuin ilmaiseksi luovutetun rahan osittaista takaisinpaluuta. Näin petkuttamalla kaupankäynnissä roomalaisia Vähän-Aasian kaupungit palauttivat osan rahoistaan, jotka ne olivat maksaneet roomalaisille pakkoverona, mutta sittenkin nämä kaupungit vetivät lyhyemmän korren. Tämäkään ei siis ole lisäarvon luomiskeino.

Ottakaamme petkutustapaus. *A* myy *B*:lle 40 punnan arvosta viiniä saaden vastikkeeksi rukiita 50 punnan arvosta. *A* on voittanut 10 puntaa ja *B* on menettänyt 10 puntaa, mutta kummallakin on yhteensä edelleenkin

* — Muiden ehtojen ollessa samoja. *Toim.*

vain 90 punttaa. Arvoa on siirretty, vaan ei ole luotu. Minkään maan koko kapitalistiluokka ei voi lisätä rikkauttaan keskinäisen petkutuksen tietä.

Näin ollen vasta-arvoja vaihdettaessa ei synny lisäarvoa eikä myöskään ei-vasta-arvoja vaihdettaessa synny lisäarvoa. Tavarankierto ei luo uutta arvoa. Siinä syy, jonka vuoksi molemmat vanhimmat ja yleisimmät pääoman muodot, kauppapääoma ja korkoa tuottava pääoma, on jätetty tässä kokonaan huomioon ottamatta. Sen selittämiseen, ettei näiden molempien pääoman muotojen saama lisäarvo ole pelkän petkutuksen tulos, tarvitaan joukko välirenkaita, jotka tutkimuksen tässä vaiheessa vielä puuttuvat. Tulemme myöhemmin näkemään, että molemmat ovat vain johdannaismuotoja, ja myös toteamaan, miksi ne molemmat historiallisesti ilmaantuvat kauan ennen nykyaikaista pääomaa.

Lisäarvo ei siis voi olla lähtöisin tavarankierrosta. Voiko se kuitenkin olla lähtöisin sen ulkopuolelta? Tavarankierron ulkopuolella tavaranomistaja on pelkästään tavaran tuottaja, ja tavaran arvon määrää siihen sisältyvän, tiettyjen yhteiskunnallisten lakien mukaisesti mitattavan työn paljous. Tämä arvo ilmaistaan rahoissa lasketuna sanokaamme 10 punnan suuruisena hintana. Tämä 10 punnan suuruisen hinta ei ole samalla 11 punnan suuruisen hinta; tavaraan sisältyvä työ luo arvon, mutta ei kuitenkaan itsestään kasvavaa arvoa; se voi lisätä uutta arvoa olemassaolevaan arvoon vain lisäämällä siihen uutta työtä. Miten tavaranomistaja voisi sitten kiertokulun ulkopuolella ja olematta kosketuksissa muihin tavaranomistajiin tuottaa lisäarvoa, ts. muuttaa tavaran tai rahan pääomaksi?

»Pääoma ei siis voi syntyä kiertokulusta ja yhtä vähän voi se olla syntymättä kiertokulusta. Sen täytyy syntyä samalla kertaa siinä ja *ei* siinä. Rahan muuttuminen pääomaksi on siis selvitettävä tavaravaihdon sisäisten lakien pohjalla, niin että *lähtökohtana on vastikkeiden vaihto*. Vielä vain kapitalistin toukkana olevan rahanomistajamme täytyy ostaa tavarat niiden arvosta, myydä ne niiden arvosta, ja kuitenkin prosessin lopussa saada enemmän arvoa kuin hän on siihen sijoittanut. Hänen perhoseksi kehittymisensä täytyy tapahtua kiertokulun

piirissä ja samalla *ei*-kiertokulun piirissä. Nämä ovat ongelman edellytykset. *Hic Rhodus, hic salta!*»**

Ja nyt ratkaisu:

»Se rahan arvonmuutos, jossa sen pitää muuttua pääomaksi, ei voi tapahtua itse rahassa. Ostovälineenä ja maksuvälineenä se *realisoi* vain sen tavarann hinnan, joka sillä ostetaan tai maksetaan. Jos se taas pysyy entisenään säilyttäen oman muotonsa, niin se ikään kuin jähmettyy muuttumattoman arvosuureen kivettymäksi. Samaten muutos ei voi johtua toisesta kiertokulun toimituksesta, tavarann jälleenmyynnistä, sillä tämä toimitus ainoastaan muuttaa tavarann luontaismuodosta takaisin rahamuotoon. *Muutoksen täytyy siis tapahtua siinä tavarrassa*, joka ostetaan ensimmäisessä toimituksessa $R - T$, mutta ei sen arvossa, sillä tässä suoritetaan vastikkeiden vaihto, tavarasta maksetaan sen arvon mukaan. *Muutos voi siis johtua vain tavarann käyttöarvosta sellaisenaan, ts. sen käytöstä*. Saadakseenn arvoa jonkin tavarann käyttämisestä rahanomistajamme pitäisi onnistua kiertokulun piirissä, markkinoilla, keksimään tavarann, jonka käyttöarvolla itsellään olisi se omituinen ominaisuus, että se olisi arvonlähteenä, jonka todellinen käyttäminen siis olisi työn esineellistyttämistä, ja niin muodoin arvon luomista. Ja rahanomistaja löytääkin markkinoilla sellaisen erikoisen tavarann — työkyvyn eli *työvoiman*.

Työvoimalla eli työkyvyllä tarkoitamme kaikkia niitä ruumiillisia ja henkisiä kykyjä yhteensä, jotka ihmisellä on ruumiillisessa olemuksessaan, elävässä persoonallisuudessaan ja jotka hän panee liikkeelle joka kerta kun hän tuottaa jonkinlaisia käyttöarvoja.

Jotta rahanomistaja löytäisi työvoiman tavarannna markkinoilla, pitää erinäisten ehtojen olla täytettyjä. Tavarannvaihto ei sinänsä sisällä muita riippuvaisuussuhteita kuin sen omasta luonnosta johtuvia. Tällä edellytyksellä työvoima voi esiintyä tavarannna markkinoilla ainoastaan silloin ja sikäli kuin sen oma omistaja, henkilö, jonka työvoimaa se on, pitää sitä kaupan tai myy sitä tavarannna. Jotta sen omistaja myisi sitä tavarannna, hänen täytyy

* — Tässä on Rhodos, hyppää tässä! *Toim.*

** — *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 158. *Toim.*

hallita sitä, siis olla työkykynsä, oman henkilöllisyytensä, vapaa omistaja. Ilän ja rahanomistaja kohtaavat toisensa markkinoilla ja asettuvat keskinäisiin suhteisiin yhdenvertaisina tavaranomistajina, vain sillä erotuksella, että toinen on ostaja, toinen myyjä. Tämän suhteen jatkuminen edellyttää, että työvoiman omistaja myy työvoimansa vain määrääjäksi, sillä jos hän myy sen summakaupalla, kerta kaikkiaan, niin hän myy itsensä, muuttaa itsensä vapaasta orjaksi, tavaranomistajasta tavaraksi.

Toinen olennainen ehto, jotta rahanomistaja löytäisi työvoiman tavarana markkinoilta, on se, että työvoiman omistajalla ei olisi mahdollisuutta myydä tavaroita, joihin hänen työnsä on esineellistynyt, ja että hän olisi päinvastoin pakotettu pitämään tavarana ja kauppamaan itse työvoimaansa, jota on vain hänen elävässä ruumiissaan.

Jotta joku voisi myydä tavaroita, jotka eivät ole hänen työvoimaansa, hänellä täytyy luonnollisesti olla tuotantovälineitä, esim. raaka-aineita, työkaluja jne. Hän ei voi tehdä kenkiä ilman nahkaa. Hän tarvitsee sitä paitsi elintarvikkeita. Kukaan ei voi elää tulevaisuuden tuotteista eikä siis myöskään käyttöarvoista, joiden tuottaminen ei vielä ole päättynyt; ja samoin kuin maailmannäyttämölle ilmestymisensä ensimmäisenä päivänä ihmisen täytyy vieläkin joka päivä kuluttaa ennen kuin ja sillä aikaa kun hän tuottaa. Jos tuotteet tuotetaan *tavaroina*, ne täytyy myydä *sitten* kun ne on tuotettu, ja ne voivat tyydyttää tuottajan tarpeita vasta myymisen jälkeen. Tuotantoajan lisäksi tulee myymiseen tarvittava aika.

Voidakseen muuttaa rahansa pääomaksi rahanomistajan on siis löydettävä tavaramarkkinoilta *vapaa työläinen*, vapaa kahdessa mielessä: työläinen vapaana henkilönä hallitsee työvoimaansa tavarana eikä hänellä toisaalta ole myytävänä mitään muuta tavaraa, on vapaa kuin taivaan lintu, vapaa kaikista työvoimansa realisoimiseen välttämättömistä esineistä.

Kysymys, miksi tämä vapaa työläinen kohtaa rahanomistajan tavarana kiertokulkupiirissä, ei kiinnostaa rahanomistajaa, joka työmarkkinoissa näkee tavaramarkkinoi-

den erikoisen osaston. Ja toistaiseksi se kiinnostaa yhtä vähän meitäkin. Teoriassa me pidämme kiinni todellisesta asiain-tilasta, samoin kuin rahanomistaja käytännössä. Yksi seikka on kuitenkin selvä. Luonto ei synnyttä yhtäällä rahan- ja tavaranomistajia ja toisaalla pelkästään työvoiman omistajia. Tämä suhde ei ole luonnonhistoriallinen ja yhtä vähän on se yhteiskunnallinen suhde, joka olisi yhteinen kaikille historiallisille ajanjaksoille. Ilmeisesti se itse on edelläkävneen historiallisen kehityksen tulos, monien taloudellisten mullistusten tuote, sen seuraus, että kokonainen sarja yhteiskunnallisen tuotannon vanhempia muodostumia on hävinnyt.

Niillä taloudellisilla kategorioilla, joita olemme tarkastelleet aikaisemmin, on myös historiallinen jälkensä. Tuotteen tavaraksi tulemiseen vaaditaan tiettyjä historiallisia edellytyksiä. Jotta tuote tulisi tavaraksi, sitä ei saa tuottaa välittömästi tuottajan tarpeiden tyydyttämiseksi. Jos olisimme edelleen tutkineet, millä ehdoilla kaikki tai vaikkapa vain suurin osa tuotteista saa tavaran muodon, niin olisi käynyt selville, että tämä tapahtuu vain aivan erityisen, *kapitalistisen* tuotantotavan vallitessa. Sellainen tutkimus oli kuitenkin liian kaukana tavaran erittelystä. Tavarantuotantoa ja tavaran kiertokulkua voi olla olemassa huolimatta siitä, ettei suurin osa tuotteista — ne kun on tarkoitettu välittömästi omiksi tarpeiksi — muutu tavaraksi ja ettei vaihtoarvo läheskään hallitse yhteiskunnallista tuotantoprosessia tämän kaikessa laajuudessa ja syvyydessä.

Jos tarkastelemme rahaa, niin huomaamme, että raha edellyttää tiettyä tavaranvaihdon kehitysastetta. Eri rahamuodot, pelkkä tavaravastike, kiertokulkuväline, maksuväline, aarre ja maailmanraha, viittaavat aina toisen tai toisen tehtävän erilaisen laajuuden ja suhteellisuuden tärkeyden mukaan yhteiskunnallisen tuotannon hyvin erilaisiin asteisiin. Mutta niin kuin kokemus on osoittanut, suhteellisen heikosti kehittynyt tavaran kiertokulku riittää kuitenkin kaikkien näiden muotojen syntymiseen. Toisin on pääoman laita. Sen historiallisena olemassaoloeltona ei suinkaan ole yksistään se, että on olemassa tavaran ja rahan kiertokulku. Pääomaa syntyy vain siellä, missä tuotantovälineiden ja elinhyödykkeiden

omistaja kohtaa markkinoilla vapaan työläisen työvoimansa myyjänä, ja jo tämä yksi historiallinen edellytys käsittää kokonaisen maailmanhistorian. Pääoma ilmentää siis jo aivan syntymästään alkaen yhteiskunnallisen tuotannon uutta aikakautta.»*

Tarkastelkaamme nyt tätä omalaatuista tavaraa, työvoimaa. Sillä on samoin kuin kaikilla muillakin tavaroilla vaihtoarvoa. Sen kuten kaikkien muidenkin tavaroiden arvon määrää sen tuottamiseen, siis myös uusintamiseen tarvittava työaika. Työvoiman arvo on sama kuin niiden elämäntarvikkeiden arvo, jotka tarvitaan työvoiman omistajan pitämiseen normaalityökunnossa. Nämä elämäntarvikkeet määräytyvät ilmaston ja muiden luonnonolojen samoin kuin kunkin maan historiallisesti muodostuneen elintason mukaisesti. Ne vaihtelevat, mutta vastaavat tietyn maan ja tietyn aikakauden oloja. Lisäksi niihin sisältyvät loppuun kulutettujen työläisten täydennysmiesten, ts. heidän lastensa elämäntarvikkeet, jotta tämä omalaatuinen tavaranomistajalaji voisi ikuistaa itsensä. Niihin sisältyvät päälle päätteeksi laatutyön osalta koulutuskustannukset.

Työvoiman arvon alimpana rajana on fyysisesti välttämättömien elämäntarvikkeiden arvo. Jos työvoiman hinta alenee tähän minimiin, se alenee silloin alle työvoiman arvon, sillä viimeksi mainittu edellyttää normaali-laatuista eikä alikuntoista työvoimaa.

Työn luonteesta seuraa, että työvoimaa käytetään vasta *sitten*, kun se on myyty, ja kaikissa kapitalistisen tuotantotavan maissa työstä maksetaan sen jälkeen, kun se on suoritettu. Työläinen antaa siis kaikkialla luottoa kapitalistille. Tämän työläisen kapitalistille myöntämän luoton käytännöllisistä seurauksista Marx esittää muutamia mielenkiintoisia esimerkkejä parlamentin asiakirjoista; näiden esimerkkien osalta kehotamme tutustumaan itse kirjaan.

Työvoimaa kuluttaessaan sen ostaja tuottaa samalla tavaroita ja lisäarvoa; sen tarkastelemiseksi meidän täytyy jättää kiertokulun piiri ja siirtyä tuotannon piiriin.

Tällöin toteamme heti, että työprosessi on luonteel-

* *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 158—161. *Toim.*

taan kaksinainen. Se on toisaalta yksinkertainen käyttöarvojen valmistamisprosessi; sellaisena se on ja sen täytyy olla mahdollista kaikissa yhteiskunnan olemassaolomuodoissa; toisaalta tämä prosessi tapahtuu, kuten edellä on mainittu, spesifisissä kapitalistisen tuotannon oloissa. Meidän onkin nyt tarkasteltava sitä.

Kapitalistisella pohjalla tapahtuvassa työprosessissa on kaksi erikoisuutta. Ensimmäkin työläinen tekee työtä kapitalistin valvonnan alaisena ja kapitalisti pitää silmällä, ettei mitään tuhlata suotta ja ettei mihinkään yksityiseen tuotteeseen käytetä työtä enemmän kuin on yhteiskunnallisesti välttämätöntä. Toiseksi tuote on kapitalistin omaisuutta, sillä itse prosessi tapahtuu kahden hänelle kuuluvan olion, työvoiman ja työvälineiden, kesken.

Kapitalisti on kiinnostunut käyttöarvosta vain sikäli kuin tämä on vaihtoarvon ja ennen muuta lisäarvon ruumiillistuma. Hänen tarkoituksenaan on tuottaa tavaraa, jonka arvo on suurempi kuin tavaran tuottamiseen sijoitettujen arvojen summa. Miten se voi tapahtua?

Ottakaamme mielivaltaisesti jokin tavara, esim. puuvillalanka, ja eritelkäämme siinä esineellistynyttä työ määrää. Olettakaamme 10 lankanaulan valmistamiseen tarvittavan 10 naulaa puuvillaa 10 šillingin arvosta (jätteet jätämme tällöin huomion ulkopuolelle). Lisäksi tarvitaan tiettyjä työvälineitä: höyrykone, karstauskone ja muita koneita, hiiltä, voiteluaineita jne. Merkitkäämme ne kaikki yksinkertaistamisen vuoksi »värttinöiksi» ja olettakaamme, että kuluminen, hiili yms., mitä tarvitaan 10 lankanaulan kehräämiseen, on 2 šillinkiä. Siten meillä on 10 šillingin arvosta puuvillaa ja 2 šillingin arvosta värttinöitä = 12 šillinkiä. Jos 12 šillinkiä merkitsee 24 työtunnin eli kahden työpäivän tuotetta, silloin puuvilla ja värttinät lankana objektivoivat kahden työpäivän työtä. Kuinka suuren lisän antaa kehruu?

Olettakaamme, että työvoiman arvo per diem* on 3 šillinkiä ja että nämä kolme šillinkiä merkitsevät kuuden tunnin työtä. Olettakaamme edelleen, että työläinen tarvitsee kuusi tuntia 10 lankanaulan kehräämiseen.

*— päivää kohti. *Toim.*

Siinä tapauksessa tuotteeseen tulee työn kautta lisättyä 3 šillinkiä; 10 lankanaulan arvo on 15 šillinkiä eli šillinki ja 6 pennyä naulaa kohti.

Tämä prosessi on varsin yksinkertainen, mutta siitä ei koidu mitään lisäarvoa. Eikä voikaan koitua, sillä asianlaita ei ole yhtä yksinkertainen kapitalistisessa tuotannossa.

»Katsokaammepa lähemmin. Työvoiman päiväarvo oli 3 šillinkiä, koska siinä esineellistyy $\frac{1}{2}$ työpäivää, ts. koska työvoiman tuottamiseen joka päivä tarvittavat elinhyödykkeet maksavat puoli työpäivää. Mutta aikaisempi työ, joka sisältyy työvoimaan, ja elävä työ, jonka tämä työvoima voi suorittaa, sen päivittäiset ylläpito-kustannukset ja sen päivittäinen käyttäminen ovat kaksi aivan eri suuretta. Edellinen määrää sen vaihtoarvon, jälkimmäinen on sen käyttöarvo. Se että tarvitaan puoli työpäivää pitämään hengissä työmiestä 24 tuntia, ei suinkaan estä häntä tekemästä työtä *koko* päivää. Työvoiman arvo ja työvoiman kulutusprosessissa luotu arvo ovat siis kaksi eri suuretta. Tämä arvon erotus oli kapitalistilla mielessään, kun hän osti työvoiman. Sen hyödyllinen ominaisuus valmistaa lankaa tai kenkiä oli ainoastaan *conditio sine qua non**, koska työtä on käytettävä hyödyllisessä muodossa, jotta se synnyttäisi arvoa. Mutta ratkaiseva merkitys oli tämän tavaran erikoisella käyttöarvolla, sen ominaisuudella olla arvon lähteenä ja sitä paitsi suuremman arvon kuin mitä sillä itsellään on. Tämä on se erikoinen palvelus, jota kapitalisti siltä odottaa. Ja hän menettelee tässä tavaranvaihdon ikuisten lakien mukaisesti. Työvoiman myyjä, samoin kuin kaiken muunkin tavaran myyjä, realisoi todellakin työvoiman vaihtoarvon ja luovuttaa sen käyttöarvon. Hän ei voi saada toista antamatta pois toista. Työvoiman käyttöarvo, itse työ, on yhtä vähän myyjän omaisuutta kuin myydyn öljyn käyttöarvo on öljykauppiaan. Rahanomistaja on maksanut työvoiman päiväarvon; työvoiman käyttäminen yhden päivän aikana, päivän pituinen työ kuuluu siis hänelle. Se seikka, että työvoiman päivittäinen ylläpito maksaa vain puoli päivää, vaikka työvoima

* — välttämätön ehto. *Toim.*

voi vaikuttaa, työskennellä koko päivän, että siis se arvo, jonka työvoiman käyttäminen yhden päivän aikana luo ja joka on kaksi kertaa niin suuri kuin sen oma päivänarvo, on vain ostajan erikoinen onni, mutta ei suinkaan mikään vääryys myyjää kohtaan.

Työläinen tekee siis työtä 12 tuntia, kehrää 20 naulaa lankaa, mikä edustaa 20 šillingin arvosta puuvillaa, 4 šillingin arvosta värttinöitä jne., ja hänen työnsä maksaa 3 šillinkiä, yhteensä 27 šillinkiä. Jos 10 naulaa puuvillaa on imenyt itseensä 6 työtuntia, niin 20 naulaa puuvillaa on imenyt itseensä 12 työtuntia, mikä on yhtä kuin 6 šillinkiä. 20 naulassa lankaa on nyt aineellistettuna 5 työpäivää: 4 kulutetussa puuvilla- ja värttinämäärässä, 1:n on puuvilla imenyt itseensä kehruuprosessin aikana. Mutta 5 työpäivän kultailmaisuus on 30 šillinkiä eli 1 punta 10 šillinkiä. Tämä on siis 20 lankanaulan hinta. Naula lankaa maksaa kuten ennenkin 1 šillinki 6 pennyä. Mutta prosessiin pantujen tavaroiden arvosumma oli 27 šillinkiä. Langan arvo on 30 šillinkiä. Tuotteen arvo on noussut 1/9 suuremmaksi kuin sen tuottamiseen ennakoita pantu arvo. Niin 27 š on muuttunut 30š:ksi. Ne ovat synnyttäneet 3 š:n lisäarvon. Taidonnäyte on vihdoin onnistunut. Raha on muuttunut pääomaksi.

Ongelman kaikki ehdot on ratkaistu eikä tavaravaihdon lakeja ole millään tavoin rikottu. Vastike vaihdettiin vastikkeeseen. Ostajana kapitalisti maksoi kaikista tavaroista, puuvillasta, värttinämäärästä ja työvoimasta niiden arvon. Hän teki sitten sen, minkä jokainen muukin tavaranoستaja tekee, hän kulutti niiden käyttöarvon. Työvoiman kulutusprosessi, joka samalla oli tavarantoitanto-prosessi, antoi tuotteeksi 20 naulaa lankaa, jonka arvo on 30 šillinkiä. Kapitalisti palaa nyt markkinoille, mistä aikaisemmin oli ostanut tavaroita, ja myy tavaransa. Hän myy naulan lankaa 1 šillingistä 6 pennystä, ei rahtuistakaan yli tai alle sen arvon. Ja kuitenkin hän saa kiertokulusta 3 šillinkiä enemmän kuin hän siihen alkuaan pani. Koko tämä tapahtuma, hänen rahansa muuttuminen pääomaksi, kehittyi kiertokulun piirissä *eikä* kuitenkaan tapahdu siinä. Se tapahtuu kiertokulun välityksellä, koska sen ehtona on työvoiman ostaminen tavaramarkkinoilta. Se ei tapahdu kiertokulussa, sillä

kiertokulku on vain johdattajana arvonlisäysprosessiin, joka tapahtuu tuotannon piirissä. Ja niin on nyt 'tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles'*.»**

Lisäarvon tuottamistavan toteamisesta Marx siirtyy lisäarvon erittelyyn. Edellä esitetystä ilmenee, että lisäarvon tuotantoon osallistuu suoranaisesti vain osa tuotannolliseen yritykseen sijoitetusta pääomasta, ja sinä on työvoiman ostamiseen käytetty pääoma. Vain tämä osa tuottaa uutta arvoa; koneisiin, raaka-aineisiin, hiiheen yms. sijoitettu pääoma tulee tosin jälleen näkyviin pro tanto*** tuotteen arvossa, se säilyy ja uusiintuu, mutta siitä ei voi muodostua mitään lisäarvoa. Tämä saa Marxin ehdottamaan pääoman uudenlaista jaottelua: *pysyvään* pääomaan, joka vain uusinnetaan — koneisiin, raaka-aineisiin ja kaikkiin muihin työprosessissa tarvittaviin välineisiin sijoitettuun pääoman osaan — ja *vaihtelevaan* pääomaan, jota ei ainoastaan uusinneta, vaan joka on samalla suoranainen lisäarvon lähde — työvoiman ostoon, palkkoihin sijoitettuun osaan. Tästä selviää, että pysyvä pääoma ei osallistu suoranaisesti lisäarvon tuotantoon niin välttämätön kuin se sitä varten lieneekin; ja sitä paitsi jollekin tuotannonalalle sijoitetulla pysyvän pääoman määrällä ei ole vähäisintäkään vaikutusta tällä alalla tuotetun lisäarvon määrään.**** Sen vuoksi pysyvä pääoma ei voi tulla otetuksi huomioon määriteltäessä lisäarvon *suhdelukua*. Tämä voidaan määrittää vain vertaamalla lisäarvon suuruutta sen pääoman suuruuteen, joka osallistuu suoranaisesti lisäarvon muodostamiseen, ts. *vaihtelevan* pääoman suuruuteen. Marx määrittelee sen vuoksi lisäarvon suhdetuvun yksinomaan lisäarvon suhteeksi vaihtelevaan pääomaan: jos työn hinta päivältä on 3 šillinkiä ja päivässä luotu lisäarvo on samoin 3 šillinkiä, niin lisäarvon suhdeluku on 100 %. Esimerkkinä siitä millaiseen kuriositeettiin voidaan päätyä, kun pysyvä pääoma katsotaan tavan mu-

* — »kaikki parhaiten mahdollisimman parhaassa maailmassa» (*Voltaire*. *Candide, ou l'optimisme*). *Toim.*

** *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 182—183. *Toim.*

*** — vastaavan suuruisena. *Toim.*

**** Meidän on huomautettava tässä, ettei *lisäarvo* ole suinkaan sama kuin *voitto*.

kaisesti aktiiviseksi tekijäksi lisäarvon tuotannossa, voi olla herra N. W. Senior, »kun tämä taloustieteen tuntemuksestaan ja kauniista tyylistään kuuluisa Oxfordin professori kutsuttiin Manchesteriin oppimaan (puuvillankehräajiltä) kansantaloustiedettä sen sijaan, että opettaisi sitä Oxfordissa.»*

Työaikaa, jonka kuluessa työläinen uusintaa työvoimansa arvon, Marx sanoo »välttämättömäksi työksi»; sen ylittävää työaikaa, jonka kuluessa tuotetaan lisäarvo, hän sanoo »lisätyöksi». Välttämätön työ ja lisätyö muodostavat yhdessä »työpäivän».

Työpäivään sisältyy välttämätön työaika; millään taloudellisilla laeilla ei ole kuitenkaan säädetty lisätyöhön käytettävää aikaa, joka voi tietyissä puitteissa olla pitempi tai lyhempi. Tämä ei voi olla koskaan yhtä kuin nolla, sillä silloin katoaisi kiihoke, joka kannustaa kapitalistia käyttämään työtä. Samalla työpäivän yhteinen pituus ei voi fysiologisista syistä ylittää 24 tuntiin. Sanokaamme 6 ja 24 tunnin työpäivän välillä on kuitenkin monia väliasteita. Tavaravaihdon lait vaativat, ettei työpäivä olisi pitempi kuin on sopivaa työläisen normaalikulutuksen kannalta. Mutta mitä on normaali-kulutus? Montako tuntia työtä sopii sen kannalta tehdä päivässä? Tässä kohdassa kapitalistin ja työläisen mielipiteet eroavat suuresti toisistaan, ja kun ei mitään korkeampaa arvovaltaa ole, kysymys ratkaistaan väkivalloin. Työpäivän säännöstelyn historia on näistä rajoista käydyn taistelun historiaa. Sitä ovat käyneet keskenään kokonaiskapitalisti ja kokonaistyöläinen, kapitalistien luokka ja työväenluokka.

»Pääoma, kuten jo on huomautettu, ei ole keksinyt lisätyötä. Kaikkiialla, missä tuotantovälineet ovat yhteiskunnan jonkin osan yksinoikeutena, on työmiehen, olipa hän vapaa tai epävapaa, pitänyt lisätä ylläpidokseen välttämättömään työaikaan ylimääräistä työaikaa tuottaakseen elinhyödykkeet tuotantovälineiden omistajalle, olkoonpa tämä omistaja sitten! ateenalainen καλός καγαθός**, etruskilainen teokraatti, civis romanus***,

* Karl Marx. Pääoma, 1. osa, s. 208. Toim.

** — ylimys. Toim.

*** — Rooman kansalainen. Toim.

normannilainen paroni, amerikkalainen orjainomistaja, valakialainen pajari, uudenaikainen maalordi tai kapitalisti.»*

On kuitenkin selvää, että jokaisessa yhteiskuntamuodostumassa, jossa tuotteen käyttöarvolla on suurempi merkitys kuin vaihtoarvolla, lisätyön rajana on yhteiskunnan tarpeiden suppeampi tai laajempi piiri ja että näissä oloissa ei ole ehdotonta halua lisätyöhön sen itsensä vuoksi. Niinpä toteammekin, että antiikin aikoina lisätyötä oli raa'assa muodossaan, työläisen kuolemaan johtavana työnä, olemassa miltei yksinomaisesti kulta- ja hopeakaivoksissa, missä vaihtoarvoa tuotettiin omassa muodossaan, rahana.

»Mutta niin pian kuin kansat, joiden tuotanto vielä liikkuu orjatyön, verotyön yms. alhaisissa muodoissa, tulevat vedetyiksi maailmanmarkkinoille, jossa vallitsee kapitalistinen tuotantotapa ja jotka tekevät pääasialliseksi pyrkimykseksi tämän tuotannon tuotteiden myynnin ulkomaille, niin orjuuden, maaorjuuden ym. barbaarisen julmuuden kukkuraksi tulee ylityön sivistynyt julmuus. Siten Amerikan Yhdysvaltojen eteläisissä valtioissa neekerien työ säilytti lievästi patriarkallisen luonteen niin kauan kuin tuotannon tarkoituksena oli pääasiassa omien tarpeitten välitön tyydyttäminen. Mutta sitä mukaa kuin puuvillanvienti tuli noiden valtioiden pääharrastukseksi, neekerien rasittaminen liiallisella työllä ja paikka paikoin heidän elämänsä loppuunkuluttaminen seitsemässä työvuodessa tuli tekijäksi edeltäpäin lasketussa ja laskevassa järjestelmässä. Samoin oli myös verotyöjärjestelmän laita, esim. Tonavan ruhtinaskunnissa.»**

Tässä suhteessa vertaus kapitalistiseen tuotantoon on erittäin kiinnostava, koska verotyössä lisäarvolla on oma aistimin havaittava muotonsa.

»Olettakaamme, että työpäivässä on 6 tuntia välttämätöntä työtä ja 6 tuntia lisätyötä. Silloin vapaa työmies tekee kapitalistille viikossa 36 tuntia lisätyötä. Se on samaa kuin jos hän työskentelisi 3 päivää viikossa it-

* Ks. *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 218. *Toim.*

** *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 218—219. *Toim.*

seään ja 3 päivää viikossa ilmaiseksi kapitalistia varten. Mutta tämä ei ole näkyvässä. Lisätyö ja välttämätön työ sekaantuvat toisiinsa. Minä voin siis esittää saman suhteen esim. niin, että työmies työskentelee joka minuutissa 30 sekuntia itselleen ja 30 sekuntia kapitalistille jne. Toisin on *veropäivätyön* laita. Se välttämätön työ, jonka esim. valakialainen talonpoika suorittaa ylläpidokseen, on näet paikallisesti erotettu hänen lisätyöstään pajaria varten. Edellisen hän suorittaa omalla pellollaan, toisen herrastilalla. Molemmat työajan osat ovat siis itsenäisesti toistensa vieressä. *Veropäivätyön* muodossa lisätyö on tarkoin erotettu välttämättömästä työstä.»*

Meidän täytyy luopua siteeraamasta muita Tonavan ruhtinaskuntien nykyistä yhteiskuntahistoriaa koskevia mielenkiintoisia esimerkkejä, joilla Marx todistaa, että pajarit, joita Venäjä on tukenut interventiollaan, osaavat kiristää lisätyötä yhtä hyvin kuin joku yrittäjäkapitalisti *Règlement organique*,¹²⁷ jolla venäläinen kenraali Kise-ljov antoi pajareille miltei rajattoman vallan talonpoikien työhön, selittää kuitenkin myönteiseksi sen, minkä Englannin tehdaslait selittävät kielteiseksi.

»Nämä lait hillitsevät pääoman pyrkimystä työvoiman rajattomaan riistämiseen rajoittamalla työpäivää valtion pakkovallan kautta, jopa sellaisenkin valtion, jossa kapitalisti ja suurtilallinen hallitsevat. Lukuunottamatta päivä päivältä uhkaavammaksi paisuvaa työväenliikettä, tämän tehdastyön rajoittamisen saneli sama välttämättömyys, josta johtui guanon käyttäminen englantilaisilla pelloilla. Sama sokea saaliinhimo, joka yhtäällä oli ehdyttänyt maan, oli toisaalla alkanut jäytää kansallisen elinvoiman juuria. Säännöllisesti uudistuvat kulkutaudit puhuivat tässä yhtä selvää kieltä kuin aleneva sotilaskelpoisuus Saksassa ja Ranskassa.»**

Todistaakseen pääoman pyrkivän pidentämään työpäivää yli kaikkien järjestelmien rajojen Marx siteeraa yksityiskohtaisesti ammattitarkastajien selostuksia, lasten työtä tutkivien komissioiden selostuksia, yleistä

* *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 219. *Toim.*

** Sama, s. 221—222. *Toim.*

terveyden tilaa koskevia selostuksia ja muita parlamentin asiakirjoja ja tekee niistä seuraavat johtopäätökset:

»Mitä on työpäivä? Kuinka pitkä on se aika, minkä pääoma saa kuluttaa sitä työvoimaa, jonka päiväärvon se maksaa? Kuinka paljon työpäivää voidaan pidentää yli itse työvoiman uusintamiseen välttämättömän työajan? Olemme nähneet pääoman vastaavan näihin kysymyksiin: työpäivä on 24 täyttä tuntia vähennettynä ne muuttamat lepo hetket, joita ilman työvoima on ehdottomasti kykenemätön palvelemaan uudelleen. Ensiksikin on itsestään selvää, että työmies ei koko elämänsä aikana ole mitään muuta kuin työvoima, että siis kaikki hänen käytettävissä oleva aikansa on luonnostaan ja lain mukaan työaika, siis kokonaan pääoman omalle arvonlisäykselle kuuluvaa. Mutta rajattoman sokeassa kiihkoasaan, lisätyön sudennälässään, pääoma ei murra ainoastaan työpäivän siveellisiä, vaan myös sen puhtaasti fyysiset ääriajat. Pääoma ei kysy työvoiman elämän-pituutta. Se aiheuttaa itse työvoiman enneaikaisen uupumisen ja kuoleutumisen. Se pidentää työmiehen tuotantoaika tetyksi ajanjaksoksi lyhentämällä hänen elinaikaansa.»*

Eikö tämä ole itse pääoman etujen vastaista? Eikö pääoman pidä ajan oloon korvata tästä ylettömästä kulutuksesta johtuvia kuluja? Teoreettisesti se on ehkä niin. Käytännössä kuitenkin järjestynyt orjakauppa kohotti etelävaltioissa työvoiman kulutuksen seitsemässä vuodessa tunnustetuksi talouden periaatteeksi; käytännössä englantilainen kapitalisti luottaa saavansa työläisiä maaseutupiireistä.

»Kokemus osoittaa yleensä kapitalisteille, että tietä liikaväestöä on olemassa alituisesti, ts. liikaväestöä pääoman hetkelliseen arvonlisäämistarpeeseen verrattuna, joskin sen virran muodostavat kuihtuneet, pian loppuunelävät, nopeasti toisensa tieltään työntävät, niin sanoaksemme puolikypsinä poimitut ihmispolvet. Mutta toisaalta kokemus osoittaa ymmärtäväiselle tarkkailijalle, kuinka nopeasti ja syvästi kapitalistinen tuotanto, joka historiallisesti puhuen on vasta eilispäivän lapsi, on ehtinyt horjuttaa kansan elinvoimaa, kuinka teol-

* *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 242—244. *Toim.*

lisuusväestön rappautumista hidastuttaa vain se, että siihen alituisesti sulautuu maalta siirtyneitä, luonnollisissa oloissa eläneitä henkilöitä, ja kuinka maatyömiehetkin, huolimatta raikkaasta ilmasta ja heidän keskuudessaan niin kaikkivaltiaasta principle of natural (luonnollisen valinnan periaatteesta), joka sallii vain voimakkaimpien yksilöiden kehittymisen, alkavat jo menehtyä. Pääoman, jolla on niin »pätevät syyt» olla huomaamatta ympäröivän työläispolven kärsimyksiä, käytännöllistä liikuntaa määrää ihmiskunnan vastaisen turmeltumisen ja lopulta vastustamattoman vähenemisen mahdollisuus yhtä vähän ja yhtä paljon kuin maan mahdollinen putoaminen aurinkoon. Osakehuijauksissa jokainen tietää, että rajuilman kerran täytyy puhjeta, mutta jokainen toivoo, että se sattuu hänen lähimmäiseensä sen jälkeen, kun hän itse jo on korjannut kultasateen ja vienyt sen varmaan talteen. *Après moi le déluge!** on jokaisen kapitalistin ja jokaisen kapitalistisen kansan mielilause. Pääoma on sen vuoksi häikäilemättömän välinpitämätön työmiehen terveydestä ja elämänpituudesta siellä, missä yhteiskunta ei pakota sitä välittämään siitä. Yleisesti katsottuna tämä ei myöskään riipu yksityisen kapitalistin hyvästä tai pahasta tahdosta. Vapaa kilpailu saattaa kapitalistisen tuotannon sisäiset lait ulkonaisen pakkolain tavalla vaikuttamaan yksityiseen kapitalistiin.»**

Normaalityöpäivän säätäminen on tulos monisata-vuotisesta työnantajan ja työläisen välisestä taistelusta. On mielenkiintoista havaita tässä taistelussa kaksi vastakkaista virtausta. Alussa lakien tarkoituksena on pakkottaa työläiset tekemään kauemmin työtä; alkaen Edward III:n 23. hallitusvuonna (1349) annetusta ensimmäisestä työväenlaista aina 1700-luvulle saakka hallitsevat luokat eivät saaneet koskaan puristetuksi työläisestä täyttä työmäärää. Höyry- ja uudenaikaisten koneiden käytäntöönnotto muutti kuitenkin tilannetta. Naisten ja lasten työn käytäntöönnotto kaatoi niin nopeasti kaikki työajan perinteelliset raja-aidat, että 1800-luku alkoi sellaisella järjestelmällisellä ylityöllä, jollaiselle ei ole

* — Minun jälkeeni vedenpaisumus! *Toim.*

** *Karl Marx. Pääoma, 1. osa, s. 246—247. Toim.*

vertaa maailmanhistoriassa ja joka jo 1802 pakotti lainsäädännön määräämään työaikarajoituksia. Marx selostaa perusteellisesti Englannin tehdaslainsäädäntöä aina vuoden 1867 tehdaslakiin saakka ja päättyy seuraaviin johtopäätöksiin:

1. Koneet ja höyryvoima johtavat ylityöhön ennen muuta niillä teollisuusaloilla, joilla niitä käytetään, ja lainsäädännöllisiä rajoituksia sovelletaan sen vuoksi ennen muuta näillä aloilla. Sittemmin toteamme tämän ylityöjärjestelmän levinneen miltei kaikille aloille, jopa sellaisillekin, joilla koneita ei käytetä lainkaan tai joilla tuotantotavat ovat jatkuvasti mitä alkeellisimpia (ks. Lasten työtä tutkivan komission selostuksia).

2. Naisten ja lasten työn tultua käytäntöön tehtaissa yksityinen »vapaa» työläinen kadotti kykynsä vastustaa pääoman hyökkäystä ja hänen täytyi alistua ehdoitta. Tämä pakotti hänet yhteiseen vastarintaan; alkoi luokan taistelu luokkaa vastaan, kokonaistyöläisen taistelu kokonaiskapitalistia vastaan.

Jos palaamme nyt kohtaan, missä oletimme »vapaan» ja »tasa-arvoisen» työläisemme tekevän sopimuksen kapitalistin kanssa, niin toteamme, että tuotantoprosessissa on tapahtunut paljon oleellisia muutoksia. Tämä sopimus ei ole työläisen puolelta mikään vapaa sopimus. Se osa päivästä, jonka ajaksi hän on vapaa myymään työvoimansa, on osa, jonka ajaksi hänen on pakko se myydä; ja vain työläisten joukkovastarinta pakottaa saattamaan voimaan valtionlain, joka estää heitä myymästä »vapaaehtoisen» sopimuksen tietä itseään ja lapsiaan kuolemaan ja orjuuteen. »'Luovuttamattomien ihmisoikeuksien' loisteluaan luettelon sijalle tulee lailla rajoitetun työpäivän vaatimaton Magna Charta.»*

Eriteltävänäimme on nyt lähinnä lisäarvon *suhdeluku* ja tämän suhde koko tuotetun lisäarvon *määrään*. Tutkimuksessamme oletamme kuten tähänkin asti, että työvoiman arvo on tietty pysyvä suure.

Näin olettaessamme tuo suhdeluku merkitsee samalla koko lisäarvon määrää, jonka yksityinen työläinen luo-

* *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 276. *Toim.*

vuttaa tietyssä ajassa kapitalistille. Jos työvoimamme päiväärvo on 3 šillingiä, jotka olennuivat 6 työtuntia, ja lisäarvon suhdeluku on 100 %, niin 3 šillingin vaihteleva pääoma tuottaa päivittäin 3 šillingiä lisäarvoa eli työläinen toimittaa päivittäin 6 tuntia lisätyötä.

Koska vaihteleva pääoma on kapitalistin samanaikaisesti käyttämän koko työvoiman arvon rahallinen ilmaus, niin työvoiman tuottaman lisäarvon määrä saadaan kertomalla vaihteleva pääoma lisäarvon suhdeluvulla, ts. sen määrää samanaikaisesti käytetyn työvoiman paljouden ja riistonasteen välinen suhde. Molemmat tekijät voivat muuttua, joten toisen pienenemisen voi korvata toisen suureneminen. Vaihteleva pääoma, joka tarvitaan 100 työläisen käyttämiseen, ei tuota lisäarvon suhdeluvun ollessa 50 % (sanokaamme 3 tuntia lisätyötä päivittäin) enempää lisäarvoa kuin minkä tuottaa puolet tästä vaihtelevasta pääomasta, joka käyttää 50 työläistä lisäarvon suhdeluvun ollessa 100 % (sanokaamme 6 tuntia lisätyötä päivittäin). Näin muodoin pääoman käytettävissä olevan työn lisääntyminen voi tietyissä olosuhteissa ja tietyissä rajoissa olla joskus riippumaton työläisten määrän suurenemisesta.

Tällä lisäarvon suhdeluvun korottamisen tietä tapahtuvalla lisäarvon kasvulla on kuitenkin ehdoton rajansa. Olkoon työvoiman arvo millainen hyvänsä, esineellistyköön välttämätön työaika kahdessa tai kymmenessä tunnissa, työläisen päivästä toiseen tuottama kokonaisarvo ei voi saavuttaa koskaan arvoa joka edustaisi 24 työtuntia. Saman lisäarvomäärän saamisen kannalta vaihteleva pääoma voidaan korvata vain näissä puitteissa tapahtuvalla työpäivän pidennyksellä. Tämä on sittemmin tärkeää voidaksemme selittää eri ilmiöitä, jotka johtuvat pääoman kahdesta vastakkaisesta tendenssistä, nimittäin pyrkimyksestä 1. supistaa käytettävien työläisten lukumäärää, ts. vaihtelevan pääoman suuruutta ja 2. teettää silti mahdollisimman paljon lisätyötä.

Edelleen. »Eri pääomien tuottamat arvon ja lisäarvon määrät, kun arvo on tietty ja työvoiman riistoaste yhtä suuri, ovat suoraan verrannolliset näiden pääomien vaihtelevien osien suuruuteen, ts. niiden eläväksi työvoimaksi muutettuihin osiin.

Tämä laki on ilmeisessä ristiriidassa kaiken *silminnäkemiseen* perustuvan kokemuksen kanssa. Jokainen tietää, että puuvillakehräämön omistaja, joka käyttää verrattain paljon pysyvää ja vähän vaihtelevaa pääomaa, ei suinkaan korjaa sen vuoksi pienempää voittoa eli lisäarvoa kuin leipuri, joka panee liikkeelle verrattain paljon vaihtelevaa ja vähän pysyvää pääomaa. Tämän näennäisen ristiriidan ratkaisemiseksi tarvitaan vielä paljon välijäseniä, samoin kuin alkeellisessa algebrassa tarvitaan paljon välijäseniä sen seikan ymmärtämiseksi, että $\frac{0}{0}$ voi esittää todellista suuretta.»*

Samassa maassa ja työpäivän pituuden pysyessä samana lisäarvoa voidaan suurentaa vain lisäämällä työläisten määrää, ts. väestöä; tämä lisäys on kyseisen maan kokonaispääoman lisäarvontuotannon matemaattinen raja. Jos toisaalta työläisten määrä on muuttumaton, tämän rajan määrää työpäivän pidentämismahdollisuus. Myöhemmin nähdään tämän lain pitävän paikkansa ainoastaan edellä eritellyn lisäarvomudon osalta.

Tutkimuksemme tässä vaiheessa todettakoon, että pääomaksi ei voida muuttaa jokaista rahasummaa, että siinä suhteessa on olemassa tietty minimi: menot johonkin työvoimaan ja niihin työvälineisiin, jotka ovat välttämättömiä sen työvoiman liikkeelle panemiseksi. Oletakaamme lisäarvon suhdeluku 50 %:ksi; silloin alkavan kapitalistin pitäisi käyttää kahta työläistä voidakseen elää samoin kuin työläinen. Tällöin hän ei voisi kuitenkaan säästää mitään, mutta kapitalistisen tuotantotavan tarkoituksenahan ei ole pelkkä toimeentulo, vaan myös ja ensi sijassa varallisuuden lisääminen.

»Voidakseen elää kaksi kertaa niin hyvin kuin tavallinen työmies ja voidakseen muuttaa puolet tuotetusta lisäarvosta pääomaksi hänen täytyisi kohottaa sekä työmiesten lukua että sijoitetun pääoman vähimmäismäärä kahdeksankertaiseksi. Tosin hän itsekin voi työmiehensä tavalla tarttua omin käsin tuotantoprosessiin, mutta silloin hän on vain kapitalistin ja työmiehen välimuoto, 'pikkumestari'. Kapitalistisen tuotannon määrätty kehitysaste vaatii, että kapitalisti saisi käyttää kaiken

* *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 280—281. *Toim.*

aikansa, jonka hän toimii kapitalistina, ts. personoituna pääomana, vieraan työn anastamiseen ja siis sen valvomiin sekä tämän työn tuotteiden myymiseen. Keskiajan ammattikuntalaitos koetti väkivaltaisesti ehkäistä käsityömasterin muuttumista kapitalistiksi siten että se rajoitti työläisten luvun, jonka yksityinen mestari sai pitää palveluksessaan, hyvin alhaiseen enimmäismäärään. Rahan- tai tavaranomistaja muuttuu vasta silloin todella kapitalistiksi, kun tuotantoon sijoitettu alin summa on paljoa suurempi keskiajan enimmäismäärää. Tässä, samoin kuin luonnontieteessä, osoittautuu oikeaksi Hegelin 'Logiikassaan' keksimä laki, että pelkät määrälliset muutokset muuttuvat tietyssä kohdassa laadullisiksi erotuksiksi.»*

Se vähin arvosumma, joka tarvitaan muuttamaan rahan- tai tavaranomistaja kapitalistiksi, vaihtelee kapitalistisen tuotannon eri kehitysasteilla ja on kyseisellä kehitysasteella erilainen eri tuotantoaloilla.

Tuotantoprosessissa, jota edellä on käsitelty seikkaperäisesti, kapitalistin ja työläisen välinen suhde on muuttunut oleellisesti. Se on kehittynyt ensi sijassa työhön, ts. itse työläiseen kohdistuvaksi pääoman päällikkyydeksi. Henkilöitynyt pääoma, kapitalisti, pitää silmällä, että työläinen suorittaisi työnsä säännöllisesti, huolellisesti ja niin voimaperäisesti kuin kuuluu.

»Pääoma kehittyi edelleen pakkosuhteeksi, joka pani työväenluokan tekemään enemmän työtä kuin sen omien välttämättömyystarvikkeiden ahdas piiri vaati. Ja vieraan työteliäisyyden tuottajana, lisätyön imijänä ja työvoiman riistäjän pääoma voittaa tarmossa, häikäilemättömyydessä ja tehokkuudessa kaikki aikaisemmat suoranaiseen pakkotyöhön perustuvat tuotantojärjestelmät.

Pääoma alistaa aluksi työn valvontaansa niillä teknisillä edellytyksillä, joissa se sen historiallisesti tapaa. Se ei siis välittömästi muuta tuotantotapaa. Lisäarvon tuottaminen tähän asti käsitellyssä muodossa, ts. yksinkertaisesti työpäivää pidentämällä, esiintyy siis riippumattomana kaikista itse tuotantotavan muutoksista.

* *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 282. *Toim.*

Sitä tapahtui yhtä hyvin vanhanmallisessa leipomossa kuin uudenaikaisessa puuvillakehräämössä.

Jos tarkastelemme tuotantoprosessia työprosessin kannalta, niin työmies ei suhtautunut tuotantovälineisiin niin kuin ne olisivat pääomaa, vaan kuin ne olisivat hänen tarkoituksenmukaisen tuottavan toimintansa pelkkä väline ja aines. Nahkurinliikkeessä esim. hän käsittelee vuotia pelkkänä työnsä esineenä. Ei hän kapitalistille nahkoja parkitse. Asia muuttuu toiseksi, kun tarkastelemme tuotantoprosessia arvonlisäämisprosessin kannalta. Tuotantovälineet muuttuvat kohta vieraan työn imemisvälineiksi. Työmies ei enää käytä tuotantovälineitä, vaan tuotantovälineet käyttävät työmiestä. Sen sijaan, että hän kuluttaisi *niitä* tuottavan toimintansa aineellisina alkeina, ne kuluttavat *häntä* elinprosessinsa käyteaineena, ja pääoman elinprosessi on vain liikettä, jonka pääoma suorittaa lisääntyvänä arvona. Sulatusuunit ja tehdasrakennukset, jotka yöllä lepäävät eivätkä ime elävää työtä, ovat kapitalisteille 'pelkkää tappiota' (mere loss). Sen tähden sulatusuunit ja tehdasrakennukset muodostavat työvoimien 'yötyöhön käyttämisoikeuden' vaatimuksen. (Ks. Lasten työtä tutkivan komission selostukset, 4. selostus, 1865, s. 79—85.) Rahan pelkkä muuttuminen tuotantoprosessin esineelliseksi tekijöiksi, tuotantovälineiksi, muuttaa jälkimmäiset vieraaseen työhön ja lisätyöhön kohdistuvaksi oikeudelliseksi ja pakkovalaksi.»*

On kuitenkin olemassa toinenkin lisäarvon muoto. Kun työpäivän äärraja on saavutettu, kapitalistille jää vielä toinen lisätyön enentämiskeino: työn tuottavuuden kohottaminen ja siitä seuraava työvoiman arvon alentaminen ja välttämättömän työajan lyhentäminen. Tätä lisäarvon muotoa tullaan tarkastelemaan jossakin seuraavassa artikkelissa.

*Kirjoitettu 22. toukokuuta —
1. heinäkuuta 1868
Julkaistu ensi kerran
«Летопици марксизма»
aikakauslehdessä 1. n:o:ssa 1926*

*Friedrich Engels. Marxin
Pääomasta, s. 30—59*

* *Karl Marx*. Pääoma, 1. osa, s. 283—284. *Toim.*